

ПРИПРЕМА ЗА МУЗЕЈСКУ УЧИОНИЦУ

Припрема за наставну јединицу Срби под турском влашћу и ослобођење за 4. разред основне школе

Приликом реализације било које наставне јединице у музеју требало би усвојити неке основне појмове везане за музеј, или их се подсетити.

Да би учила помоћу музејских предмета, деца треба да знају како су они доспели у музеј, ко о њима брине, на који начин, како су изложени...

Најзначајнији појмови су: музеј, кустос, конзервација, рестаурација, реконструкција, легенда, депо...

Најлакши и најједноставнији начин на који деца могу упознати ове појмове је разговор у којем ћемо се ослањати на њихова искуства и на оно што виде на сталној поставци.

О МУЗЕЈУ

(испред ћупа из неолита, време реализације 15 минута)

Да ли неко зна шта је музеј? Шта се у њему чува? Зашто музеји постоје и због чега су важни? Да ли нешто можемо да научимо шетајући кроз музеј? Како се зове музеј у коме се тренутно налазимо? Да ли нам његово име нешто говори о предметима које ћемо у њему видети?

Музеј Војводине је један од најстаријих музеја у нашој земљи. Основан је пре више од 160 година, као део Матице српске. Пошто се број предмета повећавао, он је временом постао самосталан.

Данас се у Музеју чува више од 400.000 предмета. Наравно, само један део тих предмета се налази овде – на изложби.

Шта мислите, где се налазе остали предмети? Да ли неко зна како се зову просторије у којима се чувају предмети који нису на изложби? Те специјалне просторије зову се депои.

Како се чувају музејски предмети? Да ли сте некад били на неком старом тавану или подруму? Да ли тако изгледају депои?

Депои морају бити сређени, у њима мора да влада ред и да се тачно зна где се који предмет налази. У њима не сме бити прашине, инсеката, влаге или сувише светла. (Деца треба сликовито објаснити да све то смета предметима као и нама, нпр.: од прашине кијамо, од влаге нам се смежурају прсти и сл. Кроз разговор треба доћи до закључка о томе шта се у неадекватним условима деси са предметима.)

О предметима брину људи који раде у музеју, а они се зову... Да ли неко зна како? Зову се кустоси. Кустоси могу бити различитих професија: археолози, историчари, етнологзи, ботаничари...

Да видимо, шта треба да знамо када сами долазимо у музеј. Како ћемо знати назив предмета у витрини? Обратите пажњу на то да ли имамо неке помагаче? (Деца треба да уоче легенде на витринама и на зидовима). Ти помагачи се зову легенде. Сваки предмет је означен бројем, а на легенди, под истим тим бројем, пише о ком предмету је реч, из којег је он периода и где је пронађен (вежбање на неколико примера.) На зидовима се, такође, налазе исписане легенде, које су мало дуже, јер нам више говоре о одређеном времену, културама и местима где су предмети нађени.

Сада ћемо да погледамо овај ћуп. Шта мислите, да ли је он овако изгледао и када је стигао у музеј? Да ли су и остали предмети изгледали овако како их сада видимо? Како предмети могу стићи до једног музеја? Археолошким ископавањем, поклоном, куповином... Да ли на овом ћупу можемо видети делове које су ископали археолози? Шта је са осталим деловима? Накнадно су направљени. Да ли неко зна како се зове поступак којим се пронађеном предмету враћа првобитни изглед?

Сваки предмет који стигне у музеј, било да је читав или у деловима, мора се прегледати, очистити, саставити, поправити... Поступак којим се предмету „враћа стари сјај” зове се рестаурација. Да на предмет не би деловали разни штетни утицаји (поновити о утицајима влаге, сунца, издувних гасова и сл., повезати са сунчањем, конзервирањем хране...), они се мажу одређеним заштитним хемикалијама. Тај поступак се зове конзервација.

Овај део разговора најбоље је обављати поред ћупа, јер се на њему најједноставније могу објаснити појмови рестаурација и конзервација. Када завршимо, деци можемо дати материјал на којем су, у складу са њиховим узрастом, објашњени нови појмови. Такође им можемо дати задатак да одреде на који се појам које објашњење односи.

СРБИЈА ПОД ТУРЦИМА

За време којег владара је српска држава била најјача? Највећу моћ доживела је за време цара Душана. Шта се десило за време његовог наследника цара Уроша? За време цара Уроша Србија се распала на мање кнежевине; тиме је опала њена моћ и она је постала лак плен за турске освајаче. Шта бисмо могли закључити из тога, односно шта је битно за снагу једне државе? Да ли се нешто слично десило и у протеклом периоду?

Где се одиграла прва битка између српске и турске војске? Какав је био њен исход? Прва битка одиграла се 1371. године на Марици, реци у Бугарској. Турци су једне ноћи изненадили српску војску и победили је. Да ли неко може да нам исприча како се некада ратовало, како су се водиле битке? Да ли је неко гледао неки филм о томе? По чему се тадашње ратовање разликује од данашњег?

Како се зове најзначајнија битка која се одиграла између Срба и Турака? Косовски бој. Косовски бој одиграо се на Видовдан – 28. јуна 1389. године. Српску војску је предводио кнез Лазар, а турску султан Мурат. Битка је била жестока. Много војника је изгинуло и са једне и са друге стране, као и оба владара. Мурата је убио српски јунак Милош Обилић, а Лазара су Турци посекли после боја. Турци су били бројнији и победили су, али нису одмах освојили све српске земље, већ им је то пошло за руком тек после 70 година. После Косовске битке, Србија је морала да призна турског владара за свог господара и више није била самостална држава.

О Косовском боју постоји богато народно предање. Многи догађаји и личности су плод народне маште. Да ли знате неке од њих? Ево одломка из народне песме која се зове „Слуга Милутин”.

.....

Ој, Бога вам, два врана гаврана,
откуда сте јутрос полећели?
Нијесте ли од поља Косова?
Виђесте ли двије силне војске?
Јесу ли се војске удариле?
Чија ли је војска задобила?
Ал’ говоре два врана гаврана:

„Ој, Бога нам, царице Милице,
ми смо јутрос од Косова равна,
виђели смо двије силне војске;
војске су се јуче удариле,
обадва су цара погинула;
од Турака нешто и остало,
а од Срба и што је остало
све рањено и искрвављено”.

У Војводину Турци стижу после освајања Београда 1521. и Мохачке битке 1526. године.

Устанцима се народ покушавао обрачунати са Турцима. Да ли знате који су то устанци били? Први српски устанак одиграо се 1804. године – под вођством Карађорђа Петровића, а Други српски устанак 1815 – под вођством Милоша Обреновића. Један од најпознатијих устанака у Војводини био је устанак Срба у Банату, који је предводио Теодор Вршачки. Устанак је угушен у крви, јер су Турци били многобројнији, а Синан-паша је, да би казнио народ, наредио да се спале мошти Светог Саве на Врачару 27. априла 1594. године.

Шта мислите, због чега су Турци баш на тај начин хтели да казне народ? Погледајмо слику на којој је приказано спаљивање моштију Светог Саве. Хајде да, гледајући ову слику, покушамо да опишемо атмосферу на Врачару. Шта се види на слици? Како је приказана раја, какви су њихови погледи? Шта мислите, како су се осећали у том тренутку? Како изгледају турски војници? Зашто су мошти Светог Саве биле толико важне за народ? Зашто је Синан-паша одлучио да баш овако казни Србе?

Војводина је прва ослобођена од Турака – после потписивања Карловачког мира 1699. године. Он је потписан у Капели мира у Сремским Карловцима између Аустрије и Турске. Први пут у историји дипломатије је коришћен округли сто за преговоре, а свака страна је у салу за преговоре улазила кроз посебна врата – у исто време. Када је мир потписан, турска врата су симболично зазидана. Хајде да мало поразговарамо о томе зашто се све одвијало на тај начин.

ЖИВОТ ПОД ТУРЦИМА

Живот обичног народа (раје) под Турцима био је тежак. Сви су морали да плаћају царски порез – харач, и да иду на принудни рад – кулук. Постојао је и *данак у крви*: Турци су отимали српске дечаке и одводили их у Турску, где су их обучавали да буду турски војници – јаничари.

Своју традицију Срби су чували тако што су је препричавали с колена на колена, а многи догађаји су опевани у народним песмама. Они су живели у сиромашним кућама, често полуукопаном у земљу. Забављали су се недељом и празницима око цркве, а зими у кућама, око огњишта. Тада су певали песме, причали приче, шалили се...

Пошто су преношене с колена на колена, многе приче су временом прерастале у легенде. Једна од легенди везаних за наш град је легенда о Варадинском рату.

Деци треба препричати легенду, па их поделити у групице и дати им задатак да напишу шта је то легенда.

Посебно ефикасни у борби са Турцима били су шајкаши, односно речна флота. Шајкаши су користили бродове – шајке. Оне су биле добро наоружане, покретљиве; шајкаши су добро познавали реке по којима су пловили, па су често носили победе над тешким турским бродовима.

Бежећи од тешког живота под Турцима, народ се селио тамо где је мислио да ће му бити боље. Тако су се одиграле и две велике сеобе Срба. Прва велика сеоба Срба одиграла се 1690. под вођством Арсенија III Чарнојевића, а друга под вођством Арсенија IV Јовановића Шакабенте 1739.

Из турског периода су остале неке речи турског порекла; називамо их турцизмима. Да ли знате неке турцизме?

ШАЈКЕ И ШАЈКАШИ

(Овај део часа намењен је деци која желе да науче нешто више у оквиру ове наставне јединице.)

Шајке и шајкаши чинили су ратну речну флоту за борбу против Турака (анализирати границе на карти да би деца разумела потребу за речном флотом). Она је постојала да би се Аустрија лакше бранила од Турака дуж Саве и Дунава.

Задатак шајкаша био је да што више оштете или униште непријатељску флоту, да сувоземној војсци саграде мост, да јој помогну при преласку реке, да помажу у снабдевању и да врше самосталне борбене акције.

Шајке су биле различите по величини и намени. Најчешће су биле мале и једноставне (за 30–40 људи). Велике шајке су могле да приме 650 шајкаша и звале су се галије.

Шајке су биле обојене у црно са белим рубом и имале су прамац у облику зашиљеног кљуна. Наоружане су биле једноставним бојним справама – топовима, док су шајкаши имали сабље, копља, обичне и механичке стреле, а касније, након проналаска барута, и пушке. Униформе су им биле загаситоплаве.

Дуж ивице шајке су седели шајкаши, а на задњем делу се налазио шатор заповедника и крманоша. Кретале су се помоћу весала, уз помоћ једара или вучом. Мање шајке имале су једно једро, веће по два, а било их је и са пет па и тринаест једара. Када их је требало вући, то су радили људи или стока. Свака шајка имала је заставу на великој катарци и осматрачницу у облику корпе. У свечаним приликама су кићене шареним заставицама.

На челу флоте су били капетани, који су касније названи обервајде. Главне станице шајкаша биле су на Дунаву (Ђур, Коморан, Будим, Рац–Ковин, Варадин, Сланкамен, Земун, Београд, Смедерево, Голубац) и на Сави (Митровица и Шабац). У сваком пристаништу је била и радионица за поправку шајки.

У борби су се шајкаши делили у три групе: једна група је веслала, друга се борила, а трећа је била у резерви.

Пред битку би истакли заставу и помолили се. После молитве, заповедник би одржао говор охрабрења, затрубиле би трубе, урнебесно би се клицало, а затим би свако заузео своје место за битку. Заповедник шајке би се трудио да искористи струје реке за покретање његове флоте и приближавање непријатељској флоти; тако би напад био потпомогнут речном струјом. Сврха маневрисања била је да се непријатељска флота опколи, или доведе у теснац. Када је опколе и довољно јој се приближе, шајкаши би се чукљама и ланцима качили за опкољени брод и ускакали у њега. Први који би ускочио био је награђен шајкашком круном. Приликом борбе, шајке су морале бити на одређеној удаљености како би могле маневрисати и притећи у помоћ шајци која је у невољи.

Некада су се шајке облагале цаковима пуним маховине, сена или вуне да би ослабиле снагу топовске ђулади.

Најопасније оружје за шајке била је тзв. грчка ватра – запаљива смеша која се бацала на непријатељски брод.

Борбу флоте помагала је пешадија са обале, топови и коњица.

Шајкаши су вршили и друге техничке послове: умели су да за неколико сати направе понтонски мост или подигну мање утврђење; хватали су уходе, прибављали информације о непријатељу; превозили сувоземну војску; имали су и одељење лаке коњице за извиђање и хитне послове.

После заласка сунца шајкаши би три пута узвикнули: ЖИВЕО КАПЕТАН.

ПРАКТИЧНИ ДЕО

Слагалица за бојење са задацима из математике – области множења и дељења до 1.000.